

Exil și literatură în manualele alternative de liceu

Marian Antofi

Abstract: *Publishing alternative textbooks represents a very important stage in reshaping the Romanian didactic canon from the point of view of rethinking the recent past, the new literature and of reevaluating the creative generations which try to define their own poetics, especially on exile literature. The re-reading process of exile literature now points to an aesthetically-rooted, lucid, objective critical analysis, asking for its authors' value rehabilitation and re-organization. Our study analyses the contemporary critical perspectives on the didactic canon and on the high school alternative textbooks' efficiency in honestly promoting the Romanian literature of exile.*

Keywords: *didactic canon, literature of exile, canonical re-shape, aesthetic value.*

Problema canonului și impactul discuțiilor, dezbaterilor și polemicilor care s-au purtat și încă se poartă în jurul acestora asupra manualelor alternative de liceu și asupra procesului instructiv-educativ de la nivel liceal poartă o miză deosebit de importantă. Necesitatea introducerii literaturii exilului românesc în sistemul estetic de valori incumbă o serie de probleme de reorganizare canonică și de evaluare onestă a operelor în discuție. Acestui proces delicat i se adaugă chestiunea revizuirilor, pe care au adus-o în discuție, mai agresiv sau mai echilibrat, unii dintre criticii importanți ai actualității noastre literare. Normativele est-etice par să oblige la a rescrie pagini întregi ale canonului literar românesc, inclusiv în varianta sa didactică. Faptul este de natură să aducă grave prejudicii receptării corecte a operei unor scriitori de reprezentativitate maximă, pentru cultura română.

În acest context, propunem o schiță de analiză a câtorva opinii importante, prin autoritatea numelor critice care le promovează, asupra acestor aspecte încă nenclarificate ale literaturii române actuale.

Admițând, împreună cu Elisabeta Lăsconi, ca posibilă definiție a canonului faptul că acesta este „o construcție culturală, de îndată ce

și-a găsit o alcătuire, începe, în cel mai fericit caz, fisurarea ei, dacă nu chiar dinamitarea, distrugerea, și apoi refacerea. Trecerea timpului și rezistența cărților sunt, probabil, actanții cei mai duri în procesul canonizării și al decanonizării.” [Lăsconi, 2009] De asemenea, crede autoarea, „Baza canonului, centrul său de greutate îl reprezintă canonul școlar. Și el se construiește continuu, dar cu alte reguli de joc. Cele trei paliere ale sistemului școlar preuniversitar, de la ciclul primar la cel gimnazial sau liceal familiarizează treptat pe copil și adolescent cu opere ale autorilor canonici. Sunt mai curând tatonări, prin puținele fragmente accesibile la o asemenea vârstă. Operele autorilor canonici au aici o concurență serioasă din partea unor autori minor.” [Ibidem]

Scriitorii români exilați, acum parte a diasporei, alcătuiau un fel de *canon in absentia* ori *canon interzis* care se cuvenea cuprins, după 1990, în ierarhia integrală a literaturii. Și care, totodată, trebuia acomodat necesităților de ordin metodologico-didactic specifice manualelor de liceu.

În aceeași ordine de idei, într-unul dintre editorialele din România literară, Nicolae Manolescu anticipa evoluția lucrurilor și aprecia diversitatea selecției operate de autorii manualelor alternative de liceu – „Cu excepția unei liste de nume de scriitori canonici (nume care, oricum, nu puteau lipsi!), manualele aleg textele din toate epocile și din foarte numeroși autori. E o noutate importantă. De acum, școala este cea care va consacra autorii, în funcție de cerere și de ofertă. Era cu totul artificială listarea premergătoare, care, în comunism, mai era și grevată ideologic, devenită, după 1989, un simplu reflex al vechilor deprinderi. Foarte probabil, în anii următori, canonul literar va suporta el însuși o mare schimbare.” [Manolescu, 1999].

Pe de altă parte, Ovidiu Șimonca atacă o problemă reală a sistemului de învățământ românesc, și anume lipsa interesului pentru operele scriitorilor români și, în general, inapetența pentru lectură a elevilor de liceu – „De ce nu se citește îndeajuns literatură română? Sînt cîteva motive; în primul rînd – școala. Manualele de literatură română de liceu se opresc la optzeciști, nimic despre boom-ul literar de după 2000, nici măcar o pagină informativă; tot în manuale, în prezentarea literaturii de după 1944 sînt mari goluri, lipsesc autori importanți. Se fac la clasă autorii considerați canonici (Marin Preda, Marin Sorescu, Nichita Stănescu) și cam atît.” [Șimonca, 2010] Vina ar fi, așa cum rezultă din spusele criticului, aproape exclusiv a manualelor. Lucrurile sunt, însă, mult mai complicate.

Defazarea dintre canonul didactic și mișcarea formelor literare actuale justifică doar într-o anumită măsură starea deplorabilă de lucruri din multe licee românești. Mișcările în interiorul canonului didactic sunt, în mod firesc, mai lente, căci ele depind de o serie de factori – alții decât criticii literari, între care ministerul de resort, competiția de piață și altele. Așa încât criticul are dreptate din punct de vedere teoretic, însă pierde din vedere aspectele practice ale elaborării, editării și difuzării manualelor alternative – „O defazare, în școală, este și în recuperarea scriitorilor ce aparțin de așa-numitul *exil* românesc – termen deja impropriu –, autori care trăiesc și scriu în românește la Paris, Stockholm sau München. Generațiile tinere știu prea puține lucruri despre Paul Goma, Dumitru Țepeneag, Bujor Nedelcovici, Matei Vișniec, despre Gabriela Melinescu, despre Gelu Ionescu, despre Dorin Tudoran, despre Herta Müller, despre Norman Manea; se știe destul de puțin despre literatura scriitorilor basarabeni – publicați cu osîrdie în ultimii ani –, rămasă încă un tărîm de explorat la nivelul cititorului obișnuit (salutăm inițiativa lui Vasile Ernu, sprijinită de ICR, care a organizat la Chișinău *Zilele literaturii române*).” [Șimonca, 2010].

Și din nou are dreptate Ovidiu Șimonca atunci când corelează situația ingrată a literaturii române, din această perspectivă, cu lipsa de interes a instituțiilor culturale abilitate față de promovarea scriitorilor actuali reprezentativi – „Nu e iarăși aiuritor ca să avem, în doi ani consecutivi, la Tîrgul de Carte de la Budapesta, volume foarte bine primite: în 2009 – *Venea din timpul diez* de Bogdan Suceavă, în 2010 – *Dimineață pierdută* de Gabriela Adameșteanu, considerată *cartea lunii aprilie* la Budapesta, iar la noi, cu excepția presei culturale, și nici aceea în întregime, această știre să nu apară la jurnalele televizate? Ați văzut la vreun jurnal TV generalist știrea că Filip Florian a fost publicat în Statele Unite? În talk-show-urile televizate, de ce nu sînt invitați scriitori, așa cum se face în țările occidentale?” [Șimonca, 2010].

În fine, se adaugă problema terminologiei utilizate de către critica de specialitate atunci când se simte obligată să discute delicata și controversata chestiune a revizuirilor. Lansată de timpuriu, dezbaterea pe această temă a cunoscut diferite momente și am ales să aducem, pe scurt, în discuție unul dintre acestea. În 2003, la Clubul Prometheus, în cadrul întâlnirilor „României literare”, se comentează ori se propun termeni care să acopere demersul revizuirilor canonice. Întîlnirea este descrisă de Ion Simuț. [Simuț, 2003].

Sub denumirea malițios-ironică de sorginte caragialiană – „Un nou episod din serialul Întâlnirile „României literare”. Titlul episodului: Revizuirile în literatură. Subtitlul: Să se revizuiască, primesc!... Dar să nu se schimbe nimica. (Farfuridi)”, Ion Simuț propune, cel dintâi, un *plan al discuției*. „După opinia sa, important este cine face revizuirile. Revizuirile contează – precizează criticul de la *Familia* – numai dacă au un caracter sistematic și consecvent.” [Simuț, 2003].

La rândul său, Mircea Martin „consideră o problemă depășită conflictul dintre generațiile '60 și '80. Vrea să se renunțe la termenul de revizuire, rămas de pe vremea lui E. Lovinescu. Termenul este patetic și lasă să se subînțeleagă că operația respectivă ar constitui o dramă sau că autorii supuși ei ar fi culpabili. Propune un nou termen, în spiritul vremii noastre, revizitare.” [Simuț, 2003].

Iar Al. Cistelean „propune un alt treilea termen: reexaminare. După opinia sa, revizuirea, revizitarea țin de o normalitate a vieții literare. Dar când este vorba de perioada postbelică, pînă în 1989, i se pare mai potrivit să se opteze pentru reexaminarea ei, în sens universitar.” [Simuț, 2003].

După o scurtă expunere a opiniilor și a luărilor de poziție, Ion Simuț își exprimă încrederea în bunul mers al lucrurilor și în dirijarea corectă a receptării avizate ori mai puțin avizate prin intermediul unor instrumente de evaluare, validare și promovare de tip sintetic. În termenii criticului, în ultima vreme „au început să apară sintezele critice de istorie literară, singurele răspunsuri care contează cu adevărat dincolo de conjuncturi. A apărut chiar în 2000 a doua ediție a unei istorii complete a literaturii române semnată de Dumitru Micu, este în curs de finalizare sinteza similară a lui Ion Rotaru, a apărut primul volum al lui Eugen Negrici dintr-o istorie a literaturii române contemporane, partea care ne interesează cel mai mult din punctul de vedere al revizuirilor, este așteptată sinteza lui Alex. Ștefănescu, cunoscută fragmentar prin secvențele de lecturi noi, s-a încheiat, cu al patrulea volum, Dicționarul scriitorilor români și vor mai urma cu siguranță alte realizări de acest fel, fără de care discuțiile plutesc în necunoscut.” [Simuț, 2003]. Sunt, acestea, cărți esențiale pentru canonul didactic și pârgii de manevrare onestă a receptării literaturii exilului românesc.

Depart de a se fi limpezit, și cu atât mai puțin de a se fi încheiat, dezbaterile se vor desfășura în continuare, cu mai multă sau mai puțină dăruire polemică și, sperăm, într-un mod care să se dovedească

pe de-a-ntregul util literaturii române, cu precădere aceleia din exil/diasporă, pecum și procesului instructiv-educativ de nivel liceal.

Bibliografie

- Lăsconi, Elisabeta, „Reflecții despre canon”, în *Viața românească*, nr. 3-4/2009, disponibil la adresa http://www.viataromaneasca.eu/arhiva/58_viata-romaneasca-3-4-2009/34_ancheta/284_reflectii-despre-canon.html - accesat la data de 10.07.2014
- Manolescu, Nicolae, „Noile programe și manuale de liceu”, în *România literară*, nr. 38/1999, disponibil la adresa http://www.romlit.ro/noile_programe_si_manuale_de_liceu - accesat la data de 10.07.2014
- Simuț, Ion, *Întâlnirile "României literare"*: Să se revizuiască, primesc!... de --, în „România literară”, nr. 6/2003, disponibil la adresa http://www.romlit.ro/s_se_revizuiasc_primesc.. - accesată la data de 10.07.2014
- Șimonca, Ovidiu, „Literatura română și criza”, în *Observator cultural*, nr. 526/2010, disponibil la adresa http://www.observatorcultural.ro/Literatura-romana-si-criza*articleID_23734-articles_details.html – accesat la data de 10.07.2014